

Vihar Béla

Pap Károly útja

Most, amikor Pap Károly útja címén egy-két szemponttal magam is meg akarom világítani e tragikusan nagy író arculatát, szabad legyen azzal kezdenem, hogy minden emberi élet a maga egészében valaminő példázó jelkép.

Úgy tetszik, az idő homokjába jeleket írat velünk a sors. Igen, a sors az, amely valamit ki akar fejezni velünk és bennünk. Olykor kiválaszt egy életet, felvezeti a magasságba, majd onnan letaszítva egy emberben példázza népeknek és az igazságoknak végzetét.

Pap Károly élete is ilyen volt. Művein, harcain, emberi gyarlóságain és elbukásán keresztül ugyancsak ősi sorsmotívum ismétlődött meg. Talán egy hívőbb kor hajlamos is lenne arra, hogy távolba vesző alakját a legendák sugárkörével övezze, és ahogy az emberi eszmélés kezdetekor a lehanyatló nap a távozó és haldokló nyár, a végzet örök törvényszerűségét és fájdalmas döbbenetét váltotta ki, úgy a Pap Károly-i életet is a maga teljességében ily tragikus pátosz lengi körül.

Ha elemezni kívánnók, hogy mi az, amiből Pap Károly útjának e már-már mitikus sajátossága származik, úgy azt kell mondanunk, mindenekelőtt akarásának nagysága, célkitűzéseinek merészsége, vagyis az a szenvedélyes vágy, mely a feltétlen igazság keresésének megragadására készítette őt. Ezért lobog ott írásaiban valamilyen prométheuszi hév, vagy még inkább, az a megváltássóvárgó szomj, amellyel Jézustól Dosztojevszkijig nagyokban és kicsikben egyaránt egy közös prófétai akarás reinkarnálódik visszatérően.

Aki pedig érettünk ily módon a mélységbe száll alá, annak hármasszoros részese lesz: a tusakodó magány, a tövis és végül a megdicsőülés a kálvárián.

Pap Károlynak mind e három kijutott. Az utóbbi művei szinte szuggerálták a sorsnak. Mert a mű is alkot. Anyaga maga az alkotó, annak élete. Ez az élet pedig lenn a kezében arra készült elő öntudatlanul, hogy egy kollektív dráma biblikus hőseként megszentelje mondanivalóit.

Ezzel a befejezéssel lett a Pap Károly-i oeuvre, mint műalkotás teljes, és a mítosz varázsköre – a jelkép – pedig ezzel zárult be hitelesen.

Egy régi kínai elbeszélés szerint a festő, aki csodálatos palotát ábrázoló képet készített, egy napon

festménye ajtaját kinyitotta, és a kapun belépett. Hiába várták innen vissza őt, immár egyé lett művével. Így egyesült az utolsó órában lényeg szerint is Pap Károly mindörökké azokkal az írásokkal, amelyekben egy vergődő és önmagát kereső nép felcsukló kiáltása hallik a mélyből.

Mit mondanak most róla a rövidre szabott életrajzi adatok? Említsük meg, hogy vidéki rabbi-családból származott, azoknak az otthonoknak egyikéből, ahol évezredek hagyományok emléke és kultúrája – Kelet – keveredett össze az európai lét valóságával és egy kisvárosi környezet problémáival. Ez a sok összetevőjű gyermekkori világ, mint valaminő mikrokozmosz teli volt a zsidóság létének ellentmondásaival.

Olykor a bútorok felett hófehér szakállú, különös rabbik lelke suhant keresztül, és Jeremia apó tincses és zordon feje bukkant fel az ablakok mögött, számonkérve az elmaradott csókot, az ősi út folytatásának kötelességét kegyetlen unokájától.

Eközben átvonul a szobán Lidi, a szolgálólány, egy másik, egy idegen paraszti életforma képviselőjeként, aki földszagú meséket és rejtett titkokat őriz a zsidó pap házának falai között. Lám, amott száll véresnyakú csirke hátán, csillogó késsel kezében a felhők felé a kiskántor, Azarel Gyurika pedig szalad-szalad, riadva-lihegve, elveszetten, egy százkanyarú útvesztőn, mely a zsinagóga és a templom tornya között fekszik.

Íme, a zsidó lélek hasadásainak térbevetett képe.

Úgy vélem, Pap Károly lelki fejlődéstörténetének mégolyannyira hézagossá vázolása kapcsán is külön kell megemlékeznünk szülői, apja és anyja szerepéről. Előjáróban mindjárt annyit, hogy a pszichoanalízis kevés írónál található oly bőséges anyagot elemelése igazolására, mint éppen Pap Károly novelláiban. A lélekelemzés nyilván megállapítaná, hogy egész életén keresztül egy el nem intézett Ödipuszkomplexum sajtó sebeit hordozta, és ezt írta meg. Az apa később azonosult a zsidósággal, majd ótestamentumi istenné magasodott, ritusőrzővé, félelmetessé, aki mint hegynyi árny elborította.

Pap Károly életműve tulajdonképpen az apa elleni lávázó indulattal telített fiúi lázadás, marcangoló harc a lépcsőházban táncoló kicsiny és törékeny anyáért.

Ezzel a lázadással lesz úgyszólván végzetesen foglya saját gyermekkorának, egyben ez magyarázza meg írásainak két alapvető, mégis egy forrásból származó problémáját: a gyermekkort és az apát jelentő zsidóságot. Pap Károly jellegzetes gyermekábrázolása és biblikus zsidószemlélete között más vonatkozásban is megtalálható az összefüggés. Mindez pedig abban leli magyarázatát, hogy ősi zsidó alakjai maguk is a fejlődésnek abban a keleti és természetes állapotában élnek, mint a gyermekek. Gyermekeknek lenni és zsidónak lenni egyaránt állandó résenlét és fürkésző tájékozódás a világ felé. A libánai dombokról ekként csak egy ugrás a saroni gyermekszobába, ahol Michael, Jesuka édesestvérek Olsukával és Azarellel. A prófétának és a gyermeknek isten azonos szemet adott, a csodálkozás tisztá és töretlen képességét.

Pap Károly így látta a dolgokat a gyermek és a bibliai pásztor lelkiületével, s ezeket a készségeket és fenntebb vázolt élményeket vitte el otthonából a világba.

Íme, néhány további állomás: 17 éves korában önként jelentkezik katonának, majd részt vesz a forradalomban mint vörös hadseregbeli katona. Azután a világ politikai megváltásának álmát gyászba és vérbe tiporja az ellenforradalom, ő maga is bör-

tönbe kerül, majd az emigráció következik, Bécs, ahol a rabság után az obligát nyomor sodorja el, ekkor még mindig nem tudja, mit csináljon önmagából.

Mindenkitől és mindenektől elhagyatva hazatér, tisztviselő lesz Esztergom megye egyik falujában, majd Debrecenben. Innen néhány verssel, novellával feljön Budapestre, Mikes Lajos és Osvát fogadja pártfogásába, majd az irodalmi sikerek következnek, miközben felcsap még vándorszínésznek (gondoljunk csak *Súgó kellene* című megrázó erejű novellájára), aztán énekes akar lenni, aztán író lesz, megszállott látnok, a világ szenvedései felett angyalokkal, istenekkel viaskodó, aki elindulva végül a rabbi-házból, egy Jézus-élmény igézetétől bővülten, a nyolcadik stációnál roskad le.

Ez a Jézus nem el-, hanem visszavezeti őt a zsidósághoz, létének, kultúrájának ősi kérdéseire.

Túl szűk ez a keret, hogysem most e rapszodikus ismertetés során könyveiről egyenként szóljak. Mégis annyit, hogy két szín dominál bennök: a pesszimizmus koromfeketése és a mosolygó, tüde ég-színkéék.

Az előbbi a zsidóság tragikus vízióit festi, a mássikkal a gyermekeket, szegényeket egy Thomas Mann-inál melegebb, naivabb, mert gyermekibb iróniával.

Bevezetőnkben a Pap Károly osztályrész-tartozásaként többek közt a töviseket is említettük. Az író, aki mint Móricz Zsigmond írja, egy új világgal, a zsidóság mély lélektani feltárásával ajándékozta meg a magyar irodalmat, tövises utakon járt.

A zsidóság nagy tömegei körében nem volt, nem is lehetett népszerű. A tükör, amelyet elibük tartott, túlságosan is ijesztő és illúzióttépő volt ehhez. Halálra ítélt főt ábrázolt, mely mögött már ott sejlett körvonalak nélkül a deportáló vonatok és füstölgő kemencék árnya, a bekövetkezett vég.

Pap Károly mélységes penitenciát követelt, eget ostromló hitet, a polgári keretek széttörése ellenében Isten országának polgárságát.

A többi már a kollektív drámáé. A lányos arcú, nyúlánk Pap Károly hátizsákkal vállán elindult százazrekkel együtt a Kálvária felé. Akik vele voltak, úgy beszélnek, magába mélyedve, elvonultan viselte sorsát. Feleségéhez írott leveleiben bizalomról és egy Jézus-regény tervéről írt. Állítólag Buchenwaldban még prédikált a szenvedések értelméről. Azóta nincs róla hír. De Pap Károly él.

Új Gondolat, 1947. március 15.